

Öyrənmədə çətinliyi olan uşaqlara virtual dəstəyin göstərilməsi üçün

MÜƏLLİMLƏR ÜÇÜN TÖVSIYƏLƏR

Dünya təcrübəsi göstərir ki, pandemiya zamanı digər uşaqlarla müqayisədə, öyrənmədə çətinliyi olan uşaqlar təhsildən daha çox təcrid olunurlar. Bu vəsaitdə ümumtəhsil müəssisələrində təhsil alan və öyrənmədə çətinliyi olan uşaqlar üçün onlayn təlimin təşkilində nəzərə alınmalı bir sıra tövsiyələri paylaşırıq.

Pandemiya zamanı təlimin davamlılığını təmin etmək üçün ümumi tövsiyələr:

- Təlimlərinizi onlayn və ya virtual öyrənmə platformalarından istifadə edərək təşkil edin;
- Valideynlərlə yaxından əməkdaşlıq edin;
- Şagirdlərə ev tapşırıqları verin və oxu materialları tövsiyə edin;
- Kompüter, radio və televiziyada maarifçi proqramları izləməyi tövsiyə edin;
- Şagirdlərin öyrənmə prosesinin izlənilməsini (gündəlik, həftəlik və ya d.) planlaşdırın;
- Apardığınız təlimləri və dərslərin məzmununu davamlı refleksiya edin, təlimləri və materiallarınızı şagirdlərin fərdi ehtiyaclarına uyğunlaşdırın.

SİNXRON ONLAYN TƏLİM

- Dərslər canlı virtual sinif formatında təşkil olunur.
- Təlim daha sistemlidir və strukturludur.
- Üzbəüz qarşılıqlı ünsiyyət imkanı olur.
- Daha səmərəli və integrativ hesab edilir.
- Şagirdlər ehtiyac olduqda dərhal rəy ala bilər və aydın olmayan məqamlar izah edilir.

Nümunə: canlı video dərslər (Zoom, MS Teams, Skype və digər proqramlar vasitəsilə), canlı söhbət və s.

ASİNXRON ONLAYN TƏLİM

- Ünsiyyət canlı deyil.
- Şagirdlərə sərbəst öyrənmək imkanı yaradır.
- Şagirdlər eyni məzmunu fərqli zamanda öyrənə bilirlər.
- Dərhal dəyərləndirilmək və ya suala cavab almaq məhduddur.

Nümunə: Məzmun və təlimatların e-mail vasitəsilə göndərilməsi, açıq onlayn təlimlər (özütənzimlənən), əvvəlcədən çəkilmiş video dərslər, teledərslər, forumlar və s.

Onlayn öyrənmənin keyfiyyətini necə təmin etmək olar?

Onlayn təlimin səmərəliliyini
"fəal öyrənmə"
təmin edir.

FƏAL ÖYRƏNMƏ

- həm sinxron, həm asinxron onlayn təlim üsullarından istifadə etməklə təşkil edilir;
- müxtəlif öyrənmə üsullarını və fəaliyyətlərini ehtiva edir;
- ənənəvi və müəllimyönlü təlim prosesindən şagirdyönlü təlimə keçidi təmin edir;
- qrup işləri, cütlərlə müzakirə, təcrübəyə əsaslanan fəaliyyətlərə üstünlük verir;
- mühazirələrdən az istifadə edilir.

Bütün uşaqlar fərqlidir və müxtəlif üsullarla öyrənirlər. Yalnız şifahi nitq və əzbərləməyə əsaslanan təlim metodları az sayda şagird üçün uyğundur.

Təlim prosesində müxtəlif öyrənmə üsullarından (vizual, şifahi, məntiqi, kineestetik, musiqi, şəxsiyyətlərarası, şəxsiyyətdaxili) istifadə etmək bütün uşaqların öyrənməsinə şərait yaradır.

UNİVERSAL ÖYRƏNMƏ DİZAYNI

Müəllimlər bütün uşaqların öyrənməsinə nail olmaq üçün Universal Öyrənmə Dizaynının prinsiplərindən istifadə etməyi bacarmalıdır.

TƏQDİMATIN çoxsaylı vasitələri

AA

Səmərəli öyrənmə üçün şagirdlərə dərsin məzmununu müxtəlif və çoxsaylı yollarla təqdim edin

HƏRƏKƏT VƏ ÖZÜNÜ İFADƏNİN çoxsaylı vasitələri

Şagirdlərə bildiklərini nümayiş etdirmək və özünü ifadə etmək üçün seçim azadlığı verin

DƏRSƏ CƏLB OLUNMANIN çoxsaylı vasitələri

Şagirdlərin öyrənməyə həvəsi olması üçün onlarda davamlı olaraq motivasiya və maraq oyadin

"NƏYİ" ÖYRƏNMƏK?

Hər bir şagirdin dərsin məzmununu dərk etdiyindən əmin olun

Hər bir şagirdin dərsin məzmununu başa düşdüyündən əmin olun

Riyazi ifadələri və simvolları fərqli yollarla izah edin/göstərin

"NECƏ" ÖYRƏNMƏK?

Fiziki fəaliyyətlər üçün imkan yaradin

Özünü ifadə və kommunikasiya üçün seçim azadlığı verin

İcraetmə funksiyalarının (planlama/yoxlama və s.) yerinə yetirilməsi üçün imkan yaradin

"NİYƏ" ÖYRƏNMƏK?

Səy göstərmək və cəhd etmək üçün imkan yaradin

Öyrənməni real həyatla əlaqələndirin və davamlı maraq oyadin

Şagirdlərə özünü idarə etmək üçün imkan yaradin

ÖYRƏNMƏDƏ ÇƏTİNLİYİ OLAN UŞAQLAR

Bu vəsaitdə öyrənmədə çətinliyi olan uşaqlar dedikdə tədris və öyrənmə prosesində görmə, eşitmə, nitq və ünsiyyət, fiziki hərəkət və koordinasiya, öyrənmə, gündəlik rutin və dostluq, davranış və emosiyalar kimi sahələrdə çətinliklərlə üzləşən uşaqlar nəzərdə tutulur.

Uşaq barədə ən çox məlumata sahib olan şəxslər onun valideynləridir. Valideynlər uşaqların təhsili ilə bağlı təcrübələri, öyrənmə üsulları və şəxsi xüsusiyyətləri barədə daha dərin məlumata malik olurlar. Öyrənmə çətinliyi olan uşaqlara dəstək göstərmək üçün valideynlərlə əməkdaşlıq mühüm rol oynayır.

ƏSAS SİNİF STRATEGİYALARI

Bu strategiyalar təlimin canlı təşkili zamanı (sınıf otaqlarında və ya sinxron onlayn təlim zamanı) istifadə etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu strategiyalardan istifadə etməklə sadəcə öyrənmə çətinlikləri olan uşaqlar üçün deyil, həm də sinifdəki bütün uşaqlar üçün təhsilin keyfiyyətini artırmaq olar.

Təqdim olunan strategiyalar nümunə xarakterlidir. Müəllimlərə özlərinin spesifik konteksti və şagirdlərinin ehtiyaclarına uyğun strategiyalarını işləyib hazırlamaq tövsiyə olunur.

Bütün uşaqlar

- Dərsin aydın planını hazırlayın və əhatə edəcəyiniz məşğələləri qeyd edin.
- Hər bir dərsin strukturunu qurun:
  - Dərsin əvvəlində giriş hissə: məqsədlər, gözləntilər, əvvəlki dərslərlə əlaqə;
  - Əsas məşğələlər;
  - Dərsin yekununda: xülasə, əldə edilmişlərin icmalı, bundan sonrakı proseslər haqqında məlumat.
- Dərsə giriş etməzdən əvvəl mütləq uşaqlara həmin gün nəyi öyrənəcəyini açıqlayın - öyrənmədə çətinliyi olan uşaqlar üçün daha sadə izahat və izahatın təkrarlanması tələb oluna bilər.
- Çərçivə olaraq Universal Öyrənmə Dizaynının prinsiplərindən istifadə edin.
- Fəaliyyətləri müxtəlif səviyyələr üzrə hazırlayın və şagirdlərin fərdi ehtiyaclarına uyğun olanları seçmələrinə şərait yaradın.
- Dərs prosesində mehribanlıq, hörmət və sevginizlə uşaqlara nümunə olun.
- Dərs zamanı və ya dərstdən kənar uşaqların danışib bir-birlərinə kömək edə bilmələri üçün şərait yaradın və əməkdaşlığa həvəsləndirin (qrup işləri və s.).
- Dərs boyunca uşaqlarla qarşılıqlı ünsiyyətdə olun:
  - Onları müşahidə edin, yoxlayın, izləyin;
  - Tərifləyin və həvəsləndirin;
  - Anlayıb-anlamadıqlarını yoxlayın;
- Sağlamlıq düşüncəyə əsaslanın:
  - Uşaqlar bəzi şeyləri başa düşmək üçün daha çox vaxta ehtiyac duyarsa, səbirlə olun;
  - Ehtiyac olduqda məlumatları və təlimatları dəfələrlə təkrarlayın.
  - Diqqətinizi öyrənmə prosesinə yönəldin və sinifdəki hər bir şagirdədən gərgin çalışmağı və öyrənməyi gözlədiyinizi aydın qeyd edin.

- Əlilliyi olan uşaqları öyrənmə çətinlikləri olan digər şagirdlərlə qruplaşdırmayın. Müxtəlif bacarıqlara malik üzvlərdən ibarət qruplar yaradın.
- Ehtiyacı olan uşaqlara tapşırığı tamamlamaq üçün daha çox vaxt verin.
- Əsas yoxlamalar və ya qiymətləndirmə zamanı öyrənmə çətinliyi olan və əlilliyi olan uşaqlara:
  - sinifdə müəllim köməkçiləri və ya digər şagirdlər tərəfindən, onlayn və ya evdə dərs zamanı valideynlər və ya evdəki digər yaxınları tərəfindən sualları dərk etmək və cavablandırmaqda kömək etmələrinə icazə verin.

Fiziki hərəkət və koordinasiya çətinliyi olan uşaqlar

- Hərəkətə ehtiyac olarsa, uşaqların müstəqil şəkildə hərəkət edə biləcəklərindən əmin olun.
- Onlayn dərs zamanı valideynin vasitəsilə öyrənmə məkanının və oturacaqların uşaqların ehtiyaclarına uyğun olduğundan əmin olun.
- Uşaq yazmaqda çətinlik çəkirsə, qeyd götürməkdə ona kömək edə biləcək bir yaşadı ilə əlaqələndirin. Onlayn dərs zamanı ona valideyni və ya evdəki digər yaxınları tərəfindən kömək göstərməyə icazə verin.
- Uşağın yazmaq əvəzinə məlumatları qeydə almaq üçün kompüter, mini-rekorder və ya fotoaparattan istifadə etməsinə icazə verin.
- Tapşırıqları bitirmək üçün əlavə vaxt verin.

Görmə çətinliyi olan uşaqlar

- Yazılı təqdimatlarınızda iri şriftlərdən istifadə edin.
- Təlimatları şifahi və həmçinin yazılı şəkildə verin.
- Oxu materiallarını qabaqcadan təqdim edin.
- Dərs zamanı oxumaq və yazmaq üçün daha çox vaxt verin.
- Əlavə tədris vəsaiti kimi audio tədris vasitələrindən də istifadə edin.
- Onlayn dərslərinizi şagirdlər tərəfindən yenidən dinlənilmələri üçün qeydə alın (audio və ya video formatda).
- Şagirdlərə qeyd götürmək əvəzinə dərslərin və təlimatların müəyyən hissələrini audio vasitə ilə qeydə almağa icazə verin.
- Şagirdlərin tapşırıqları tamamlamaq üçün markerdən və ya qalın ucu olan yazı vasitəsindən istifadə etmələrini tövsiyə edin.
- Görmə çətinliyi olan şagirdlərin daha qısa yazılı tapşırıqlar təqdim etmələrinə və yaxud öyrəndiklərini öz seçimlərinə uyğun fərqli vasitə ilə nümayiş etdirmələrinə icazə verin.

Öyrənmə çətinliyi olan uşaqlar

- Təlimatlar verərkən, sadə sözlərdən və qısa cümlələrdən istifadə edin.
- Təlimatları təkrarlayın.
- İri tapşırıqları kiçik hissələrə bölün.
- Bir dəfəyə bir təlimat verin.
- Sadə sözlərdən istifadə edin.
- İri hərflərdən və vizual işarələrdən istifadə edin.
- Təlimatları şifahi və yazılı şəkildə verin.
- Anlayışları izah etmək üçün real nümunə və obyektlərdən istifadə edin.
- Dərsin uzun şifahi izahını məhdudlaşdırın, daha çox məşğələlər keçirin.
- Eyni vaxtda yalnız bir məşğələni icra edin və bir məşğələnin nə vaxt bitdiyini, digərinin nə zaman başladığını aydın göstərin.
- Tapşırığı kiçik addımlara və ya öyrənmə məqsədlərinə görə bölün. Uşaq daha çətin məşğələyə keçməzdən qabaq artıq edə bildiyi bir məşğələ ilə başlamalıdır.
- Tapşırıqları uşağın təcrübəsi və gündəlik həyatı ilə əlaqələndirməyə çalışın.
- Uşaqların bir-birinə məşğələləri başa düşməkdə və tamamlamaqda kömək edəcək cütələr qrupları yaradın.

Eşitmə çətinliyi olan uşaq

- Sözləri aydın tələffüz edin və sadə danışın.
- Danışmağa başlamazdan öncə uşağın diqqətini özünü cəmləyin.
- Dərs zamanı səs-küyü minimuma endirin. Sinfi elə idarə edin ki, qrup müzakirələri zamanı eyni vaxtda yalnız bir şagird danışsın.
- Şifahi şəkildə çatdırılan məlumatın yazılı təsvirini təmin edin.
- Videolardan istifadə edərkən, mümkün olarsa, subtitrlərin olmasını təmin edin.
- Eşitmə çətinliyi olan uşaqların dil imkanları məhdud ola bilər. Tanış olmayan sözləri müzakirə edin və oxu tapşırıqlarını hissələrə bölərək icra edin.
- Uşaqlara qeyd götürərkən sinifdə yaşlıları ilə, evdə və onlayn öyrənmə zamanı valideynləri və ya yaxınları ilə işləməyə həvəsləndirin.
- Danışdığı təqdirdə eşitmə çətinliyi olan şagirdə daha çox vaxt verin.

Gündəlik rutinin və dostluq üzrə çətinliyi olan uşaq

- Dərslərin strukturunda rutin qaydaları nəzərə alın və prosesləri vizuallaşdırın.
- Valideynlərə gündəlik və həftəlik cədvəli hazırlamağa kömək edin.
- Məşğələlərarası keçidlər üçün işarələr təmin edin. Bir məşğələnin nə vaxt bitəcəyini və digərinin nə vaxt başlayacağını bildirməyi rutininizə daxil edin. Siz həmçinin sinfin başqa bir məşğələyə keçdiyini uşaqların anlamalarına kömək etmək üçün musiqi və ya əl çalma kimi işarələrdən istifadə edə bilərsiniz.
- Sosial qaydalar və vərdislər üzərində işləyin (növbə ilə danışmaq və s.)
- Təlimatları və sualları dərk etmələri üçün əlavə vaxt verin.
- Açıq tipli məşğələlərdə uşaqlara köməklik göstərin.
- Çox seçimli tapşırıqlardan çəkinin. Uşaqdan bir rəng seçmək xahiş edilirsə, ona seçmək üçün yalnız iki və ya üç variant verin.
- Çox aydın seçimlər təqdim edin və çalışın ki, seçimlər açıq tipli olmasın "İndi nə etmək istəyirsən?" əvəzinə, "Oxumaq, yoxsa rəsm çəkmək istəyirsən?" sualını versəniz, daha yaxşı nəticə əldə edəcəksiniz.
- Sinif məşğələlərini uşaqların şəxsi maraqları ilə əlaqələndirin.
- Uşaqları təhqirdən, kobud rəftardan və bullinqdən qoruyun.

Nitq və ünsiyyət çətinliyi olan uşaq

- Uşaqları iştiraka cəlb etmək üçün daim verbal ünsiyyət və vizual nişanlardan istifadə edin.
- Jestlərdən, üz ifadəsindən, şəkillərdən, obyektlərdən, oyuncaqlardan, nağıl torbaları (nağıl kitabı və nağıl təsvir etmək üçün əyani əşyalar), nişanlardan və s. istifadə edin.
- Birbaşa və konkret danışın, qısa cümlələr işlədin.
- Məlumatları bir dəfəyə bir və ya iki sözdən ibarət hissələr şəklində çatdırın. Uşağın məlumatı mənimsəməsi və başa düşməsi üçün hissələr arasında fasilə edin.
- Təlim vasitələrinə uşağın toxuna, saxlaya və iyləyə biləcəyi obyektləri daxil edin.
- Uşağın dinləməyə köklənməsi üçün masasının səliqəli olmasını tövsiyə edin, çünki diqqəti asanlıqla yayına bilər (valideynləri evdə öyrənmə zamanı bunu nəzərə almaları üçün təlimatlandırın).
- Ətrafdakı səs və vizual mənzərənin təsirini nəzərə alın, çünki onlar uşağın diqqətini yayındıra bilər.
- Uşağın anlayıb-anlamadığını yoxlayın: üz ifadəsinə baxın, nə etməli olduqlarını sizə təkrar etmələrini və ya nümayiş etdirmələrini xahiş edin.
- Sual verərkən, alternativlər təklif edin - uşaqdan obyekti seçməsinə ("Bu, maye, yoxsa bərk haldadır?") və ya sizə göstərməsini və ya səsləndirməsini xahiş edin.
- Yeni sözləri təqdim edərkən, nitq çətinlikləri olan şagirdin çətin sözləri məşq etməsinə kömək edin. Sözlərin hecaya bölünməsi və hər hecanın tələffüz olunması nitq, oxumaq və yazma qabiliyyətini yaxşılaşdıracaq.
- Sözü düzgün tələffüzünü daim nümayiş etdirin.
- Şagirdin məşğələləri, tapşırıqları və testləri tamamlaması üçün daha çox vaxt verin.
- Çox səbirlil olun və şagirdlərin nitqini tamamlamasına kifayət qədər vaxt verin. Nitq və ünsiyyət çətinlikləri olan uşaqların nəyisə deməyi üçün daha çox vaxt tələb oluna bilər. Digər uşaqların da səbirlil olmasını təmin edin.
- Nəzərə alın ki, ünsiyyət çətinlikləri ümitsizliyə gətirib çıxara bilər və problemlı davranışla nəticələnə bilər.

- Dərs zamanı stresi azaldın.
- **Problemlı davranışı baş verməzdən əvvəl önləyin. Buna aşağıdakılar vasitəsilə nail olmaq mümkündür:**
  - Sinfin və dərslin yaxşı idarə edilməsi.
  - Pozitiv intizam strategiyalarından istifadə edilməsi.
  - Şagirdlərlə pozitiv və şəxsi münasibətlərin qurulması.
  - Maraqlı, faydalı, interaktiv və adekvat öyrənmə təcrübələri yaratmaq üçün şagirdyönlü pedaqoji yanaşmadan istifadə.
  - Problemlı davranışın səbəblərini anlamaq və çətin vəziyyətləri qabaqcadan proqnozlaşdırmaq üçün baş vermiş insidentləri təhlil etmək.
- **Rahat öyrənmə mühiti yaradın:**
  - Yüklənmə hissini azaldın. Bu məqsədlə dərslin şifahi izahını və fikir mübadiləsi 20 dəqiqə ilə məhdudlaşdırın ki, "beyin partlayışı" baş verməsin və eyni vaxtda yalnız 1 və ya 2 mövzuya köçlənir.
- **Şagirdlərlə və valideynlərlə birlikdə öyrənmə üçün rutin qaydalar hazırlayın:**
  - Evdə və sinifdə öyrənmə üçün qaydalar hazırlayın və onları valideyn və şagirdlərlə bölüşün.
  - Qaydaları uşaqların icra edə biləcəyi səviyyədə hazırlayın.
  - Məqsədinizə nəzərdə saxlayın və hansı fəaliyyətlərin məqsədinizə kömək etdiyini, hansıların isə zəruri olmadığını nəzərdən keçirin.
  - Aydın qaydalar müəyyən edin, müsbət mesajlar verin.
  - Şagirdlərə razılaşdırılmış qaydaları xatırladın.
- **Pozitiv üsulla nəticəyə nail olma:**
  - Pozitiv fikirlər səsləndirin: məsələn, "3 cavabınız səhvdir" əvəzinə, "7 cavabınız düzdür! Gəlin gələn dəfə daha çox düzgün cavab tapmağa çalışaq".
  - Arzu edilən davranışı tərifləyin: "Sən bu gün digər şagirdlərə çox yaxşı qulaq asırsan".
  - Əhəmiyyətsiz yanlış davranışlara məhəl qoymayın.
  - Arzu edilən davranışı modelləşdirin (dinləmə, hörmətlə ünsiyyət qurma, münaqişənin birgə həll edilməsi).
  - Pozitiv qeyri-verbal ünsiyyətdən istifadə edin (baş ilə təsdiq etmə, gülümsəmə, göz təması).
- **Problemlı davranış ünsiyyət üsuludur, yəni mesajdır. Onun nə mənaya gəldiyini başa düşməyə çalışın.**
- **Problemlı davranışın özünüzlə bağlı olduğunu hesab etməyin.**
- **Uyğun tdbir görmək üçün vəziyyəti təhlil edin.**
- **Hətta insident baş verdikdə belə, müsbət bir məqamı vurğulamağa çalışın və anlayış nümayiş etdirin.**
- **Dərsə mane olan yanlış davranış gördükdə şagirdin diqqətini özünüza çəkməyə çalışın. Məsələn :**
  - Müəyyən uşağın diqqətini çəkmək üçün mövzunu izah edərkən, onun adını çəkin. Məsələn, "Gördüyün kimi, Elvin, biz 1-i onuncu sütuna əlavə edirik".
- **Gərginliyi müəyyən üsullarla aradan qaldırın: yumor, qısa fasilə (sayma, nəfəs alma, qısa fiziki fəaliyyət).**
- **Mənfi cavablardan mümkün qədər çəkinin, ondan yalnız digər ümumi və pozitiv alternativləri yoxladıqdan sonra istifadə edin. Diqqət yetirilməli məqamlar:**
  - Əsəbi olduqda, ümitsizliyə düşdükdə və ya digər səbəblərdən cəzalandırmayın.
  - İnvazivliyi ən az olan variantı seçin (məsələn, şagirdi dərsləndirən kənarlaşdırmaq əvəzinə, ona müəyyən fasilə verin).
  - Şifahi və ya fiziki şəkildə aqressiv müdaxilələrdən heç vaxt istifadə etməyin.
  - Uşağa deyil, davranışa köçlənir.
  - Müdaxiləni yanlış davranışla əlaqələndirin (məsələn, yanlış hərəkətə görə üzr istəmək və s.).
  - Faydalı müdaxilə edin (məsələn, insident (baş vermiş hər hansı hadisə) barədə danışmaq üçün dərsləndirən sonra əlaqə saxlamaq).

İstinadlar